

ПАЗАЛІТАРАТУРНЫЯ ФАКТАРЫ ФАРМІРАВАННЯ ГЕРОЯ СУЧАСНАЙ ПРОЗЫ І АЎТАРСКІХ СТРАТЭГІЙ БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ

Прызнаючы мастацкую індывідуальнасць пісьменнікаў, варта адзначыць, што на літаратурны працэс не ў апошнюю чаргу ўплываюць пазалітаратурныя фактары. І творчая ідэнтычнасць пісьменнікаў-равеснікаў, што ўтвараюць адно літаратурнае пакаленне, фарміруецца аднолькавымі эканамічнымі, палітычнымі і грамадскімі ўмовамі. У выніку ў літаратуру прыходзіць шэраг аўтараў, якія вызначаюцца падобным светаўспрыманнем, адукацыяй аналагічнага стандарту, аднолькавай сістэмай каштоўнасцей і супастаўным мастацкім густам [9, с. 2]. Пры гэтым розныя пакаленні зазнаюць розны па сіле ўздзеяння ўплыў грамадска-палітычных фактараў: відавочна, што творчасць пакалення, якое перажыло вайну, будзе адрознівацца ад творчасці пакалення, якое заспела змену сацыяльнага ладу ці сутыкнулася з тэрарыстычнымі актамі.

У сучасным літаратурным працэсе актыўна прысутнічае некалькі пакаленняў пісьменнікаў: 45–50-гадовыя аўтары з пакалення «Тутэйшых», 30–35-гадовыя аўтары з пакалення «Бум-Бам-Літу» і 20-гадовая безназоўная моладзь. Натуральна, у наяўнасці і старэйшыя пакаленні, на чыю творчасць таксама значна ўплывалі пазалітаратурныя фактары.

Мастацкая эвалюцыя аўтара адпавядае логіцы ўнутранага развіцця яго творчасці, сталенню яго асобы, на што ўплываюць пераломныя моманты гісторыі. Палітычныя падзеі, якія адбыліся ў пачатку 1990-х гг., і тая змены ў сацыяльным ладзе і сацыяльнай іерархіі, якія яны выклікалі, паўплывалі на літаратурны працэс вызначальным чынам, і наступствы тых змен мы назіраем і зараз. Змяніўся статус пісьменніка – змянілася літаратура.

Героі мастацкіх твораў мусілі калі не адпавядаць рэчаіснасці (не ўсе творы мяжы тысячагоддзяў былі рэалістычнымі), то пэўным чынам карэляваць з аўтарскім адчуваннем рэчаіснасці. Так, І. Жук пісаў: «Сапраўдны мастак не можа не захапіць найбольш характэрныя рысы нацыянальнай традыцыі, не можа не выявіць заканамернасці станаўлення ці, наадварот, ломкі гэтых традыцый» [6,

с. 16]. Гаворачы пра Міхала з «Трэцяга пакалення» К. Чорнага, ён працягваў: «Не было ў тым жыцці **ад чаго** нараджацца Міхалу **новаму**. Што, спытаемся, ад адабранай пад выглядам калектывізацыі зямлі і маёмасці “нараджаюцца” і інакш глядзяць на свет? <...> Рассыпанае золата ў хаце Зосі Тварышчкай магло б з большай верагоднасцю засведчыць акт адчаю зламанага ўсімі гэтымі жорсткімі рэальнасцямі чалавека, чым нараджэнне новага. Для Міхала “всё было кончана” – вось у чым штука!» [6, с. 18–19]. Кожны час нараджае свайго героя, кардынальныя змены могуць зламаць чалавека або даць яму новы шанец.

Пакаленне «Тутэйшых» застала непрадказальныя, як тады здавалася, змены ў грамадскім жыцці, і даследчыца Н. Кузьміч слухна ахарактарызавала герояў А. Федарэнкі, якія «ставяцца ў такія сітуацыі, калі не маюць загадзя гатовых рэцэптаў, шукаюць, як уладкаваць сваё жыццё лепей і лягчэй, не задумваючыся над высокімі матэрыямі. Але маральна-духоўная аснова, закладзеная ў дзяцінстве ў вясковых сем’ях, усё ж аказваецца досыць трывалай, і жыццёвыя акалічнасці, нават самыя складаныя, не могуць парушыць яе дарэшт» [8, с. 210]. Менавіта такім выглядае герой, калі палова жыцця і, адпаведна, час фарміравання асобы прыпадаюць на адзін грамадскі лад, а другую палову жыцця трэба жыць у іншых умовах і прыстасоўвацца да іх.

Героі А. Федарэнкі выразна падзяляюцца на носбітаў традыцыйных каштоўнасцей і на прадстаўнікоў пакалення, выхаванага ў іншых аксіялагічных умовах [6, с. 214]. Героі Ю. Станкевіча жывуць у вельмі змрочным свеце, але яны поўныя сваіх перакананняў, і гэта дае ім сілы жыць [7]. Дакладней, сярод яго герояў ёсць тыя, хто не зламаецца («Любіць ноч – права пацукоў», «Эрыніі»). Героі Л. Рублеўскай таксама звычайна належаць да тых, хто адрознівае дабро і ліха («Дзеці гамункулуса», «Старасвецкія міфы горада Б.», «Забіць нягодніка, або Гульня ў Альбарутэнію»), але пры гэтым яны часта ўсведамляюць, што іх перакананні не адпавядаюць рэчаіснасці і ратуюцца ўцёкамі ў мінулае («Золата забытых магіл»), за што на літаратурным форуме *litara.net*, які ў пачатку 2000-х гг. быў актыўнай пляцоўкай абмеркавання літаратурнага працэсу, сучаснасць у творах Л. Рублеўскай палічлі невыразнай, маўляў, гэта могуць быць і 1970-я гг., і 1980-я гг.

У творах іншых пісьменнікаў рэчаіснасць таксама натуральным чынам уплывае на твор і на ўзроўні сюжэту, і на ўзроўні ідэі: так,

даследчыца Н. Давыдоўская [5] прааналізавала эвалюцыю вобраза мастака ў сучаснай беларускай прозе («Музыка» В. Быкава, «Плошча» А. Федарэнкі, «Подыхі творчасці» В. Іванова, «Корак з-пад шампанскага» І. Клімянкова, «Лабух» У. Някляева, «Марцышанавыя шакаладкі» З. Вішнёва) і засведчыла яго дэсакралізацыю; у пэўным сэнсе з ёй пагадзілася даследчыца Ю. Масарэнка, асобна адзначыўшы сярод герояў сучаснай прозы «дзівакоў» [12].

Іначай выглядае герой прозы 30-гадовых. Герой, як і яго стваральнік, не паспеў сфарміравацца, загартавацца ў сваіх перакананнях, як змена сацыяльнага ладу і яе наступствы сутыкнулі яго з новай рэчаіснасцю, што выклікала ў ім разгубленасць. Змена сацыяльнага ладу прыпала прыблізна на выпускныя школьныя і студэнцкія гады пакалення 35-гадовых пісьменнікаў. Пры гэтым, вядома, трэба помніць пра тое, што ў літаратуру ідуць людзі пэўнай душэўнай арганізацыі, і многія з іх не змаглі знайсці сябе ў новых умовах.

Калі некаторыя героі А. Федарэнкі, як тыя жабкі з вядомай казкі, збіваюць масла, не верачы ў поспех, то героі А. Бахарэвіча «складваюць лапкі», апускаюцца на дно, адкуль усіх праклінаюць. Невядома, наколькі можна пагадзіцца з пазіцыяй даследчыцы Н. Лысовай, якая сцвярджае, што «героі Бахарэвіча – “маленькія героі” нашага часу» [10, с. 309]. Яна вельмі аптымістычна сцвярджае, што яго герой «спрабуе вырвацца з асяроддзя Завалюхіных» [10, с. 305], а герой тым часам, атрымаўшы запрашэнне ў госці, бярэ з сабой сябра, адначасова ненавідзячы яго (апавяданне «Дзве тысячы слоў пра Завалюхіна»). Гэта не падобна да ўцёкаў з асяроддзя Завалюхіных. Герою не стае сілы на такі адчайны дэмарш, ён не будзе змагацца адкрыта, ён не будзе паўставаць і абараняць сваю пазіцыю нават у адносінах з чалавекам, які лічыцца яго сябрам. То бок герою так баліць, што ён не можа не расказаць гэтую гісторыю, і пры гэтым ён бясконца доўга трымае і нават сілкуе гэтае псеўдасяброўства. Тут варта прыгадаць цытату з паэмы Адама Міцкевіча «Конрад Валенрод»: «А нявольнікаў зброяй з’яўляецца здрада».

Героі Бахарэвіча здраджаюць так, як можа здрадзіць толькі раб: ён здраджае, бо ён не вырашае нічога, ён не выбірае («Дзве тысячы слоў пра Завалюхіна», «Прыватны пляж на ўзбярэжжы Летъ», «Натуральная афарбоўка», «Праклятыя госці сталіцы»). Здрада ў герояў Бахарэвіча – форма кампенсацыі: пасля здрады вонкава ўсё застаецца так, як і было, але герой адчувае сябе адпомшчаным. Здрада

выяўляецца найчасцей у словах злосці і нянавісці. Той самы стан бездапаможнасці выяўляўся і ў творчасці старэйшых пісьменнікаў, якія шмат страцілі са зменамі ў грамадскім ладзе, выяўляўся па-рознаму і не так, як у маладых («Вернісаж», «Сатанінскі тур» І. Шамякіна, «Да сустрэчы...» В. Казько).

Маладзейшае пакаленне пісьменнікаў дазволіла сабе нечуванае: сказаць сваю праўду пра беларушчыну, што старэйшым пакаленнем можа ўспрымацца за здзек, але наяўнасць болю адмаўляць нельга. Так, у апавяданні А. Бахарэвіча «Беларусы на крыштальных шарах» гаворка, сярод іншага, ідзе і пра дэкаратыўную беларушчыну: на сцэне – у бляску, за сцэнай – у поце і другагатункавасці. Калі шоу патрабуе, то беларус сыграе ролю беларуса, але выступленне скончана, глядачы разышліся – і беларусы ўжо без патрэбы. Мастацтва пацвярджаецца эмпірыкай: у блогах і сацыяльных сетках толькі маладыя беларускамоўныя людзі прызнаюцца, што ім непрыемныя кампліменты з нагоды іх беларускамоўнасці. «Не звяртайце на нас увагі. Мы – варыянт нормы!» – сцвярджаюць яны.

Пры гэтым старэйшае пакаленне пісьменнікаў прымае за норму і дэкаратыўнасць беларушчыны. Тут варта прывесці ў прыклад фантастычную кнігу Р. Баравіковай «Казкі астранаўта: Касмічныя падарожжы беларусаў». У беларускай літаратуры ўжо былі спробы нацыянальнай фантастыкі (падобна, што гэта ўсё-ткі аксюмаран), найперш у творчасці А. Паўлукіна. У гэтым рэчышчы разгортваюцца і сюжэты «Казак астранаўта»: падкрэслена беларускі экіпаж з базай пад Раўбічамі паслядоўна нагадвае маленькаму чытачу пра радзіму, што цудоўным чынам упісваецца ў працэсы патрыятычнага выхавання. Але ў некалькіх эпізодах была прыродзена мяжа: на далёкай (!) планеце за ўратаванне мясцовай жыхаркі галоўнага героя ўшаноўваюць медалём з выявай Кастуся Каліноўскага, згадваецца там і выява Ефрасінні Полацкай. Увесь патрыятычны пафас знішчаецца камічным эфектам. Падобныя эстэтычныя працэсы адбываюцца і ў апавесці «Прыгоды бульбінкі Адрэты»: дзве старонкі думак бульбінкі Адрэты і бульбінкі Скарб, здабытыя з дапамогай фіксатара думак, моцнае выпрабаванне для пачуцця гумару дарослага чытача (тым больш, што Адрэта была выведзена ў ГДР). Выданне пазіцыянуецца як кніга экалагічнага выхавання, але спробу пасадзіць бульбу на чужой планеце можна трактаваць хутчэй як экалагічную агрэсію.

У ідэале ў кнізе мог бы быць беларускі экіпаж астранаўтаў з Раўбіцкай базы, але для нацыянальнага выхавання было б цалкам дастаткова проста добрай і цікавай кнігі на беларускай мове. Бо збыткова апеляцыя да беларускай культуры, да яе вонкавых складнікаў дэвальвuje саму з’яву. Рамантычнае стаўленне да беларушчыны больш уласціва старэйшым пакаленням пісьменнікаў, якія заспелі поспех рамантычнай парадыгмы ў літаратуры (напрыклад, У. Караткевіча). У пакаленняў 20–35-гадовых пісьменнікаў непрыхаванае замілаванне дэкаратыўнай беларушчынай, у якую часам запісваюць і традыцыйную беларушчыну, выклікае адмаўленне (што таксама можа быць хібай, і пра гэта выказваліся ўсе бакі і ў дыскусіі, запачаткаванай Л. Сіньковай, і ў пазнейшых інтэрнэт-спрэчках пра класікаў). Урэшце, можна паспрабаваць прадказаць, што класікай стане тэкст пра норму, а не маргінальнасць ці дэкаратыўнасць.

Сучасныя пісьменнікі доўгі час не маглі выкіраваць на цэльнага героя-сучасніка, які ў выніку атрымаўся маргінальным, слабым, рэфлексійным. Адрозніваюцца стратэгіі аўтараў, яны па-рознаму працуюць з маргінальнасцю персанажаў: А. Федарэнку яна засмучае, А. Глобус падае яе як пазіцыю назіральніка (= свядомае падвышэнне статусу), А. Бахарэвіч прымае яе саму і не прымае спадарожнае ёй адчуванне нявольніцтва, супраць якога героі ціха паўстаюць у форме здрады. Змены ў статусе пісьменніка выклікалі звужэнне яго кола кантактаў, многія з іх, як звычайна кажучы ў такіх выпадках, не разумелі жыцця і, калі мы гаворым пра рэалізм, не маглі адлюстроўваць яго. Брак сюжэтаў з цягам часу прыводзіў да фіксацыі на ўласным жыцці (мы памятаем пра нятоеснасць аўтара і героя, але мусім канстатаваць надзвычайнае падабенства амаль усіх герояў А. Федарэнкі, А. Глобуса ці А. Бахарэвіча). Калі пісьменнік не можа «вучыць жыццю», значыць, будучы дамінаваць іншыя функцыі: А. Глобус сыходзіць у аўтабіяграфічныя мініяцюры-фацэцыі і «казкі», А. Федарэнка засяроджваецца на аўтабіяграфічных тэкстах («Сечка», «Мяжа»), А. Бахарэвіч займаецца перакладамі («Халоднае сэрца» В. Гаўфа), магчымы і іншыя пісьменніцкія стратэгіі – часовае ці сталае канцэнтраванне зацікаўленняў пісьменніка на дзіцячай літаратуры (А. Федарэнка, Р. Баравікова, Л. Рублеўская, П. Васючэнка, А. Бадак), на фантастыцы, фэнтэзі, фантасмагорыях (С. Мінскевіч, А. Казлоў, Ю. Станкевіч), на эсэістыцы (У. Арлоў).

Літаратура

1. Барысенка, В. У. Беларускі рыцарскі раман: гісторыя і сучаснасць / В. У. Барысенка // Матэрыялы ежэгодной навучнай канферэнцыі прапедаггагавога факультэта і аспірантаў універсітэта. Ч. 5. – Мінск, 2007. – С. 5–7.
2. Бязлепкіна, А. Гульні кантэкстаў / А. Бязлепкіна. – ЛіМ. – 2009. – 10 красавіка. – С. 6.
3. Бязлепкіна, А. Дыскусія / А. Бязлепкіна [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://euga.livejournal.com/tag/Дыскусія>. – Дата доступу: 15.10.2010.
4. Глобус, А. [Без назвы] / А. Глобус [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://adam-hlobus.livejournal.com/935772.html>. – Дата доступу: 26.10.2010.
5. Давыдоўская, Н. Асаблівасці інтэрпрэтацыі традыцыйнага вобраза музыкі ў беларускай прозе к. XX – пач. XXI ст. / Н. Давыдоўская // Мова і літаратура ў XXI ст.: актуальныя аспекты даследавання. – Мінск, 2010. – С. 123–127.
6. Жук, І. Нявольнік лёсу: спроба рэабілітацыі літаратурнай традыцыі / І. Жук // Сустрэчны рух / І. Жук. – Гродна, 1998. – С. 15–27.
7. Каралёва, А. А. Вялікая драма чалавека разумнага (тэма маральнасці ў п’есе Ю. Станкевіча «Шэры-брэндзі, ангел мой...») / А. А. Каралёва // Сучасная беларуская літаратура і працэсы славянскага культурна-цывілізацыйнага ўзаемадзеяння. – Мінск, 2008. – С. 252–256.
8. Кузьміч, Н. Час выбару / Н. Кузьміч // Польшча. – 1999. – № 10. – С. 205–214.
9. Куммер, Ф. О смене литературных поколений и литературных кумиров / Ф. Куммер. – М. : Современные проблемы, 1910. – 19 с.
10. Лысова, Н. Б. Цяжкія пошукі шчасця герояў А. Бахарэвіча, або Новыя суб’екты сучасных твораў / Н. Б. Лысова // Выяўленча-мастацкія, арганізацыйныя і ідэалагічныя праблемы сучаснай беларускай літаратуры ў яе сувязях з грамадскімі практыкамі. – Мінск, 2009. – С. 305–309.
11. Мартысевіч, М. Цела ўлады / М. Мартысевіч [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://origin.svaboda.org/content/transcript/1511561.html>. – Дата доступу: 25.10.2010.
12. Масарэнка, Ю. Духоўны свет героя як суб’екта ў сучаснай маладой беларускай прозе / Ю. Масарэнка // Сучасны гісторыка-культурны працэс: самавызначэнне і самарэалізацыя суб’екта. – Мінск, 2006. – С. 232–235.
13. Сінькова, Л. Старая маргінальная беларушчына ў тэкстах А. Бахарэвіча, М. Мартысевіч і Е. Вежнавец / Л. Сінькова // Беларускае літаратуразнаўства: навука-метада. зборнік / рэдкал.: Л. Д. Сінькова [і інш.]. – Мінск : Паркус плюс, 2009. – Вып. 7. – С. 68–75.

ЖАНРОВОЕ ПРОСТРАНСТВО ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОГО ДИСКУРСА

К основным и наиболее однозначным типологическим параметрам прессы относятся регион распространения и периодичность выхода, а также контент, т. е. объем и соотношения публикуемой тематики. Этот показатель достаточно информативен, именно по объему тематики выделяют такие виды прессы, как универсальная, специализированная, узкоспециализированная, профессиональная и «точечная» [15]. Особенность данного параметра в том, что «типологическая принадлежность периодики прямо или косвенно проецируется на ее структурно-содержательные характеристики» [1, с.16].

Российские исследователи по такому типологическому признаку, как аудитория медиа, выделяют следующие типы изданий: «национальные (общероссийские), к ним относятся: массовые издания, <...> универсальные <...> по функциям и тематике; их аудитория включает значительную часть населения, проживающего на всей территории страны» [14, с. 36].

В Республике Беларусь к данному типу медиа (общенациональная массовая газета с универсальной тематикой, которую читает значительная часть населения страны) относятся «СБ. Беларусь сегодня», «Рэспубліка», «Народная газета», «Звезда». Сегодня эти издания активно освещают различные аспекты экономической жизни страны, во многом определяющие их проблематику, в том числе – внешнеэкономическое взаимодействие со странами – стратегическими партнерами. Этот аспект международного экономического дискурса находится среди приоритетов проводимой государством внешнеэкономической политики, и, учитывая его бесспорную важность, именно он будет в фокусе нашего исследования.

В связи с этим изучение особенностей международного экономического дискурса и его места в проблемно-тематической модели общенациональных медиа, а также основных трендов жанровой реализации представляет значительный интерес и актуальность.

Для того, чтобы достичь поставленных целей исследования, прежде всего необходимо рассмотреть сложившиеся подходы как к жанрам, так и к самому понятию международного экономического дис-